

ŁUKASZ MAURZYC STANASZEK

ANALIZA ANTROPOLOGICZNA SZCZĄTKÓW LUDZKICH
ZNALEZIONYCH W MIEJSCOWOŚCI GNATY-LEWISKI,
GM. WINNICA, WOJ. MAZOWIECKIE

Kości ludzkie będące przedmiotem analizy pochodzą z wczesnośrednio-wiecznego grobu zlokalizowanego w miejscowości Gnaty-Lewiski, gm. Winnica, w powiecie pułtuskim (M. Błoński, K. Pacuski, J. Wrzosek 2009). Całość materiału należała do jednego osobnika.

Podstawowym celem analizy było oszacowanie płci i wieku szczątków, rekonstrukcja przyżyciowej wysokości ciała, a także zarejestrowanie wszystkich zmian patologicznych (anomalii), pozostawiających widoczne ślady na kościach. W opracowaniu szkieletu oparto się na ogólnie przyjętych metodach analiz i opisów anatomicznych kośćca (por. A. Bochenek, M. Reicher 1990; J.E. Buikstra, D.H. Ubelaker 1994; J. Piontek 1999; D.H. Ubelaker 1978). Opis szkieletu został zestandaryzowany i nawiązuje do schematów (kart antropologicznych) stosowanych w Państwowym Muzeum Archeologicznym w Warszawie.

Wiek w chwili śmierci określono na podstawie kompleksowej (wielocechowej) analizy zmian zachodzących w ukształtowaniu poszczególnych cech morfologicznych kośćca i zębów. W szczególności zwrócono uwagę na stopień obliteracji szwów czaszkowych oraz stan powierzchni żujących koron zębowych (C.O. Lovejoy 1985), jak również ogólny stan skostnienia szkieletu, zmiany zwyrodnieniowe układu kostnego, stopień zwartości struktury gąbczastej, grubość ścian jam szpikowych w nasadach proksymalnych kości długich (*femur*, *humerus*) oraz na zmiany zachodzące na powierzchni spojenia łonowego (por. G. Acsádi, J. Nemeskéri 1970; J.E. Buikstra, D.H. Ubelaker 1994; J. Piontek 1999; T.W. Todd 1921; D.H. Ubelaker 1978).

Oznaczając płeć, przede wszystkim zwrócono uwagę na metryczne i opisowe cechy różnicujące, w których dymorfizm przejawia się w największym stopniu (w znacznej mierze dotyczyło to cechonośnych kości czaszki oraz miednicy), w połączeniu z tzw. ogólnym wrażeniem morfologicznym (por. J. Strzałko, M. Henneberg 1975; A. Malinowski, N. Wolański 1988; J.E. Buikstra, D.H. Ubelaker 1994; J. Piontek 1999). Posiłkowano się również pomiarami metrycznymi grubo-

ści lub (i) średnicy poszczególnych kości szkieletu postkranialnego i czaszki, jak też analizą masy kości.

Pomiarów cech metrycznych szkieletu dokonano zgodnie z zasadami tzw. techniki martinowskiej (R. Martin, K. Saller 1957), przy czym ich dobór ograniczony był stanem zachowania materiału. Do rejestracji cech kranioskopowych wykorzystano skale pomiarowe (M-P-W), opracowane przez K. Piaseckiego (1992). Cechy niemetryczne (epigenetyczne) wydzielono za pomocą schematów A. Czarnetzky'ego (por. J. Piontek 1999, s. 74–81), zachowując oryginalną numerację w kolejności ich występowania.

Rekonstrukcji przyżyciowej wysokości ciała dokonano na podstawie schematów, w których wykorzystuje się kompleksowe pomiary długości kości długich (M. Trotter, G.C. Gleser 1952), jak również schematów przeliczeniowych dla materiałów sfragmentaryzowanych (J. Strzałko, J. Piontek, A. Malinowski 1972).

ANALIZA ANTROPOLOGICZNA SZKIELETU

Kości dostarczone do analizy były podzielone ze względu na miejsce i czas ich znalezienia (tj. 2 opakowania kości z zasypiska, 1 skupisko kości w zasypisku, 1 pudło z kośćmi). Ponieważ całość materiału należała do jednego i tego samego osobnika, została potraktowana łącznie. Stan zachowania oraz stopień fosylizacji szkieletu był średni. Wystąpiły liczne uszkodzenia postdepozycyjne, jak również zniszczenia poszczególnych kości spowodowane naporem ziemi lub (i) korzeni. Z poszczególnych rejonów anatomicznych szkieletu zachowały się następujące kości bądź ich fragmenty:

Czaszka: sklepienie czaszki wraz z częścią podstawy (niekompletna *calvaria*) wyklejone z trzech fragmentów, tj. uszkodzona kość czołowa bez brzegu nadczołowego, obydwie kości ciemieniowe, kość potyliczna (uszkodzona w okolicy podstawy) i kość skroniowa lewa (szwy obustronnie otwarte, łuk jarzmowy delikatny); fragment uszkodzonej *post mortem* lewej strony trzonu żuchwy wraz z gałęzią (kąt żuchwy zbliżony do rozwartego, słabe przyczepy mięśniowe; wyrostki — kłykciowy /średnica — 19 mm/ i dziobiasty /niewielkich rozmiarów/; w zębodołach tkwią P_1 , P_2 , M_1 , M_2 i M_3 w fazie wzrostu; zęby małe, gracylne; abraza powierzchni żujących koron bardzo słaba / B_2-C , według C.O. Lovejoy 1985/).

Kończyny górne: obojczyk prawy (nieskostniały koniec mostkowy); łopatkka lewa (brak brzegu przyśrodkowego i kąta dolnego oraz wyrostka barkowego, szerokość wydrążenia stawowego — 23,5 mm); koniec wyrostka barkowego; kość ramieniowa prawa (brak obydwu nasad); kość ramieniowa lewa (wyklejona z dwóch części); kość promieniowa lewa (brak nasady dystalnej); 6 kości śródreżca; 5 fragmentów paliczków środkowych i bliższych ręki; 4 paliczki dalsze ręki.

Kończyny dolne: 2 kości miedniczne (kształt miednicy walcowaty, forma typowo żeńska; wcięcie kulszowe większe — płytkie i szerokie; kąt podłonowy rozwarty; średnica panewek — 52 mm; grzebień biodrowy i guz kulszowy nie w pełni skostniałe; spojenie łonowe — faza I–II, według T.W. Todd 1921); 2 kości udowe (liczne ubytki w okolicach nasad; kąt między trzonem a szyjką niezbyt

rozwartą, żeński; trzony zrosnięte z nasadami — wyraźne kresy nasadowe); kość piszczelowa prawa (uszkodzona nasada proksymalna; ostra krawędź przednia); kość piszczelowa lewa (brak nasady dystalnej); trzon kości strzałkowej i 3 mniejsze fragmenty (silnie zerodowane); 8 fragmentów kości stępu z lewej stopy; kości stępu prawej stopy (kość skokowa i łódkowata, 3 uszkodzone, drobne fragmenty kości); 5 kości śródstopia z lewej stopy; 4 fragmenty kości śródstopia z kończyny prawej (w jednej z nich brak nasady dystalnej).

Kości tułowia: rękojeść mostka; 27 fragmentów trzonów i końców żeber (w tym: I /lewe/ i 4 prawe w całości); 8 kręgów piersiowych (na powierzchni trzonów widoczny nie w pełni zakończony proces kostnienia); 5 kręgów lędźwiowych (powierzchnie stawowe trzonów nie w pełni zosyfikowane); kość krzyżowa w dwóch fragmentach (uszkodzona w okolicy wierzchołka; słabo podwinięta, szeroka; powierzchnie uchowate sięgają do S2; krąg S1 i powierzchnie uchowate słabo zrosnięte).

Wszystkie cechy diagnostyczne szkieletu jednoznacznie wskazują na płć żeńską. Kości są niezbyt dużych rozmiarów, dość delikatne i smukłe, zaś przyczepny mięśniowe słabe. Czaszka jest mała, z wydatnymi guzami czołowymi i ciemniowym. Kresy karkowe i skroniowe są słabe, guzowatość potyliczna zewnętrzna miernie zaznaczona, wyrostki sutkowate dość wystające i średniej wielkości, zęby niewielkich rozmiarów, łuki jarzmowe delikatne, otwór potyliczny mały. Zarówno kształt jak i poszczególne cechy miednicy oraz kości krzyżowej są również typowe dla płci żeńskiej.

Wiek zmarłej w chwili śmierci można było ocenić między innymi na podstawie ogólnego stanu zaawansowania zmian inwolucyjnych szkieletu (niedokostnienie poszczególnych kości), zaobserwowanej dość dużej zwartości struktury gąbczastej w nasadach bliższych kości długich (*femur*, *humerus*), nieznaczonej abrazyj powierzchni koron zębowych, całkowitego braku obliteracji szwów czaszkowych, a także słabego zerodowania powierzchni spojenia łonowego. Z dużym prawdopodobieństwem można przyjąć, iż kobieta zmarła w wieku około 18–21 lat (*iuvenis/adultus*).

1. Kraniometria

a — cięciwy:	b — indeksy (wskaźniki):	
<i>g-op</i> ≈179	szerokościowo-długościowy	76,0
<i>eu-eu</i> 136	wysokościowo-długościowy	75,4
<i>b-ba</i> ≈135	wysokościowo-szerokościowy	99,3
<i>co-co</i> 115		

2. Kranioskopia 3. Osteometria

1. 9	6. 2	<i>humerus</i> s. dł. 308	średnica głowy 40,6	
2. 12	7. 5	<i>radius</i> s. dł. —	średnica głowy 21,1	
4. 4	8. 3	<i>femur</i> d. dł. 419	średnica głowy 43,4	grubość szyjki 29,5
5. 5	9. 4	<i>femur</i> s. dł. 421	średnica głowy 43,4	grubość szyjki 29,5
		<i>tibia</i> d. dł. 346		
		<i>sacrum</i> dł. 107		

Na podstawie pomiarów kraniometrycznych czaszki można stwierdzić, że była ona długawa, dość wysoka i wysklepiona. Analiza kranioskopowa wykazała ponadto, że kształt puszkii mózgowej zmarłej w *normie verticalis* (od góry) był ovoidalny, zaś w *normie occipitalis* (z tyłu) — owo-elipsoidalny. Inne cechy czaszki to m.in. prostopadle nachylone czoło; zaokrąglone, górą średnio uniesione kości ciemieniowe; pseudobatrokefaliczna i średnio wystająca potylicą; nieznaczna batrokefalia oraz dość duże wyrostki sutkowate.

Spośród 30 uwzględnionych cech niemetrycznych (epigenetycznych) zarejestrowano występowanie *os lambdae* (9), *ossa intersuturarum suturae lambdaideae* (10), a także M³ w żuchwie (30).

Wysokość ciała zmarłej, obliczona na podstawie pomiarów kości długich zachowanych w całości, wynosiła 160,3 cm. Podobnie kształtowała się ona na podstawie pomiarów wybranych fragmentów szkieletu, które uległy uszkodzeniu. Wahała się bowiem w granicach 159–164 cm, a więc pomiędzy wzrostem z pogranicza średniego i wysokiego. Młody wiek, brak jakichkolwiek zmian patologicznych w obrębie szkieletu, dobry stan uzębienia i dość wysoki wzrost świadczą pośrednio o niezłej kondycji fizycznej zmarłej.

Na koniec należy dodać, iż na czaszce młodej kobiety zaobserwowano zielone przebarwienia w okolicy otworu słuchowego, wyrostka sutkowego i początku wyrostka jarzmowego kości skroniowej lewej. Są one śladem po zaleganiu we wskazanym miejscu przedmiotów metalowych (brązowych).

Słowa kluczowe: antropologia, pomiary kości, antropologiczna analiza

WYKAZ CYTOWANEJ LITERATURY

Wykaz skrótów

„AJPA” — „American Journal of Physical Anthropology”, New York.

Literatura

Acsádi G., Nemeskéri J.

1970 *History of human life span and mortality*, Budapest.

Błoński M., Pacuski K., Wrzosek J.

2009 *Grób z miejscowości Gnaty-Lewiski. Przyczynek do badań wczesnośredniowiecznych cmentarzysk szkieletowych na Mazowszu*, „Archeologia Polski”, t. 54, z. 2, s. 249–273.

Bochenek A., Reicher M.

1990 *Anatomia człowieka*, t. 1, Warszawa.

Buikstra J. E., Ubelaker D.H.

1994 *Standards for data collection from human skeletal remains. Proceedings of a seminar at the field Museum of Natural History*, Arkansas Archeological Survey, Research Series, 44, Fayetteville Ark.

- Lovejoy C.O.
1985 *Dental wear in the Libben population: Its functional pattern and role in the determination of adult skeletal age at death*, „AJPA”, t. 68, s. 47–56.
- Malinowski A., Wolański N.
1988 *Metody badań w biologii człowieka. Wybór metod antropologicznych*, Warszawa.
- Martin R., Saller K.
1957 *Lehrbuch der Anthropologie in systematischer Darstellung*, Stuttgart.
- Piasecki K.
1992 *Las nuevas escalas craneoscópicas. Observaciones preliminares*, Documentos de Trabajo, 7, Warszawa.
- Piontek J.
1999 *Biologia populacji pradziejowych. Zarys metodyczny*, Poznań.
- Strzałko J., Henneberg M.
1975 *Określanie płci na podstawie morfologii szkieletu*, „Przegląd Antropologiczny”, t. 41, z. 1, s. 105–126.
- Strzałko J., Piontek J., Malinowski A.
1972 *Problem rekonstrukcji wzrostu na podstawie kości zachowanych we fragmentach lub spalonych*, „Przegląd Antropologiczny”, t. 38, z. 2, s. 277–287.
- Todd T. W.
1921 *Age changes in the pubic bone*, „AJPA”, t. 4, s. 1–70.
- Trotter M., Gleser G.C.
1952 *Estimation of stature from long bones of American Whites and Negroes*, „AJPA”, t. 10, s. 463–514.
- Ubelaker D.H.
1978 *Human skeletal remains. Excavation, analysis, interpretation*, Chicago.

ŁUKASZ MAURZYCJ STANASZEK

ANTHROPOLOGICAL ANALYSIS OF HUMAN SKELETON REMAINS
FOUND AT GNATY-LEWISKI, COMMUNITY WINNICA,
MAZOWIECKIE VOIVODESHIP

S u m m a r y

The remains found in Gnaty-Lewiski belong to a single individual. The state of preservation and skeleton fossility were mediocre, postdepositional breakage of the bones occurring due to soil and root pressure. The long bones and cranium were measured according to Martin's technique (R. Martin, K. Saller 1957). Cranioscopic and nonmetric traits were also described (K. Piasecki 1992; J. Piontek 1999).

All observed diagnostic skeleton traits suggest a female. The woman died at the age of about 18–21 years (*iuvēnis/adultus*). Her body height, based on long bone measurement, was about

160 cm. The young age, height, lack of pathological changes in the skeleton and good dentition are indirect proof of health and good overall condition at the time of death.

Keywords: anthropology, human skeleton remains, anthropological analysis

Translated by Łukasz M. Stanaszek

Adres Autora:

Dr Łukasz Maurycy Stanaszek
Państwowe Muzeum Archeologiczne
ul. Długa 52
00-241 Warszawa
stanaszek@hotmail.com